

AMATÖR VE PAF LİGİNDE OYNAYAN FUTBOLCULARIN KİŞİLİK TİPLERİ VE SÜREKLİ ÖFKE-ÖFKE İFADE TARZLARININ İNCELENMESİ*

Mustafa YILDIZ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Özet

Bu çalışmanın amacı, amatör ve paf liginde oynayan futbolcuların kişilik tipleri ile sürekli öfke-öfke ifade tarzlarının ilişkilerinin incelemesidir.

Çalışmaya, 2007–2008 futbol sezonunda Ankara, İstanbul, Trabzon, Erzurum, Muğla ve Konya şehirlerinde amatör ($X_{\text{yaş}} 21.7686 \pm 4.0410$) ve paf, liginde oynayan ($X_{\text{yaş}} 18.3478 \pm 1.7666$) 167 futbolcu katılmıştır.

Sporcuların sürekli öfke-öfke ifade tarzları The State-Trait Anger Scale ölçeği, kişilik tipleri Eysenck kişilik envanteri ile belirlenmiştir.

Elde edilen verilerin analizinde Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi (Multiple Linear Regression) testi kullanılmıştır.

Analizler, amatör ve paf ligi futbolcularının sürekli öfke-öfke ifade tarzları ile kişilik tiplerinin ilişkili olduğunu göstermiştir. Elde edilen sonuçlar, amatör ve paf ligi futbolcularının sürekli öfke-öfke ifade tarzları ile kişilik tipleri alt boyutlarından psikotizm, dışa dönük, nörotik ve yalan alt boyutları arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Amatör lig, Paf ligi, Futbolcu, Kişilik, Öfke

THE INVESTIGATION OF PERSONALITY TYPE AND TRAITH ANGER - TYPES OF EXPRESSIONS OF SOCCER PLAYERS WHO PLAY IN AMATEUR AND YOUTH SOCCER LEAGUES

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the relationship of personality types and continuous anger- anger expression styles of amateur and young soccer players.

167 amateur (21.7686 ± 4.0410 years old) and young soccer players (18.3478 ± 1.7666) playing in Ankara, Istanbul, Trabzon, Erzurum, Mugla and Konya cities at the 2007- 2008 soccer season were joint the study.

Continous anger- anger expression styles of players were measured with The State-Trait Anger Scale and personality types were measured with Eysenck Personality inventory.

Multiple Linear Regression Test was used for analysing datas.

The result of analysis shows that there was a relationship between continous anger-anger expression styles and personality types. In addition, there was a significant difference between physicotism, extrovert and false lower dimensions of continous anger-anger expression styles and personality types of the soccer players.

Key Words : Amateur League, PAF (Nominee to Pro Fotball) League, Soccer Players, Personality, Anger

* Bu çalışma, 2008 yılında Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsünde hazırlanan ve sunulan doktora tezinin bir bölümüdür.

GİRİŞ

Duygular içinde önemli bir yeri olan öfke genellikle aile, iş, sağlık ve yasal problemler nedeniyle ortaya çıkar. Öfke şiddeti ve sürekliliği bakımından değişkenlik gösteren ve genelde duygusal bir yükseliş ve hatalı bir davranışa maruz kalma gibi bir algı ile ilişkili olan negatif bir duygu durumudur¹.

İnsanların sık yaşadığı bir duygu olmasına rağmen, öfke ile ilgili yanlış anlamalar olduğunu belirterek öfkenin özelliklerin sıralamış; öfkenin planlanan değil, içsel bir duygu olduğunu, ancak çok farklı görünümde ortaya çıktığını, kişileri psikolojik uyarılmış durumda tutan, güçlendiren etkisi yanı sıra, insanları incitebilir duruma getirdiği, öfke duygusunun ortaya çıkardığı davranışsal tepkilerin öğrenilen tepkiler olduğunu ve bu nedenle değişebileceğini, ani ortaya çıkabilen bir duygu olduğunu, bastırılması kadar kontrolsüz ortaya konulmasının da sağlıklı olmadığı vurgulanmıştır².

Öfkeyle ilgili son yıllarda yapılan araştırmalar; biyolojik faktörler, ailesel özellikler, okul yapısı ve akran grupları³ ve genel anlamda kültürel, sosyal ve ekonomik faktörlerin öfke üzerinde etkili olduğunu vurgulamışlardır⁴.

Öfkeye neden olan diğer etkenler ise, rahatsız edici ve hoş olmayan uyaran, model alma, memnuniyetsizlik, kişisel haklara ve benliğe saygı gösterilmemesi ve benlik saygısının kaybolması, kabul edilen sosyal normların ihlal edilmesi şeklinde sıralanabilir¹.

Kişilik ise bireylerin doğuştan getirdiği özellikler ile sonradan, sosyalleşme süreci ile edindiği özelliklerinin toplamıdır. Doğuştan getirdiği özellikler, bireylerin karakterleridir. Karakter insanların doğuştan getirdiği ve zamanla değişmeyen özelliklerden oluşmaktadır. Karakter çoğu kez insanın kişiliğinde bulunan doğuştan var olan ve çevrenin tesiri ile kuvvetli olarak ortaya çıkan eğilimlerin tümüdür⁵.

Spielberger kişilik gibi sürekliliği olan özelliklerin çocukluk yıllarında geliştiğini ve yaşam boyunca kalıcı olduklarını hatırlatarak, ergenliğin başlarında hala kişilik özellikleri tamamen gelişmiş ve yerleşmiş değilken, öfkeyi azaltmaya yönelik müdahalelerin daha etkili olabileceğini ifade etmiştir⁶.

Psikolojide kişilik kapsamı en geniş olan kavramdır. Kişilik, bir insanın bütün ilgilerinin, tutumlarının,

yeteneklerinin, konuşma tarzının, dış görünüşünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini içeren bir terimdir. Bununla birlikte, kişilik kendine özgü ve ahenkli bir bütündür. Öyle ki, bir insana ilişkin her nitelik, o insanı anlamada bize ipucu verir. Onun belleği, dış görünüşü, direnme süreci, sesi ve konuşma tarzı, tepki hızı, insanlara, doğaya ya da makinelere karşı ilgi duyması, sporculuğu vb. özelliklerinin tümü o insanın kişiliğini betimleme de önemlidir⁷.

Kiper'e göre, sosyal psikoloji alanında yapılan birçok araştırmalarda saldırgan davranışlar, deneysel bir ortamda gerçekleştirilirken; sportif ortam bu davranışların ortaya çıkarılmasında, doğal bir ortam olma özelliğine sahiptir. Çünkü öfke ve saldırganlığa neden olduğu düşünülen engellenme, spor içerisinde her zaman vardır. Rakibin amaca yönelik bir hareketi sürekli engellemeye çalışması söz konusudur. Sportif ortam, saldırgan davranışın model olarak alınması ve taklit edilmesi, daha doğru bir ifade ile öğrenilmesi içinde uygun bir ortamdır⁸.

Futbol günümüzde çok büyük kitleleri etkisi altına almıştır. Milyonlarca insanı bu denli etkileyen bir spor dalında futbolcuların öfkeli

davranışlarının taraftarları ne yönde etkileyeceği açıktır.

Spor alanlarına, tribünlere bazen de sokaklara kadar sıçrayan görmek istemediğimiz olumsuz olayların büyük bir çoğunluğu bu nedenle meydana gelmektedir.

Günümüzün en çok ilgi gören spor dallarından olan futbolda, futbolcuların öfkeli davranışlarının kontrol altına alınması ve azaltılmasında, şiddet ve saldırganlığı önlemede veya en aza indirmesinde bu çalışmanın sonuçları faydalı olabilir.

Ayrıca bu çalışma; paf ve amatör liglerdeki futbolcuların öfke düzeylerinin, kişiliklerini belirlemede etkili olup olmadığı sorusuna cevap aramıştır.

YÖNTEM

Araştırma Grubu:

Katılımcılar: Çalışma grubunu 2007–2008 futbol sezonunda Ankara, İstanbul, Trabzon, Erzurum, Muğla ve Konya şehirlerinde amatör ve paf liginde oynayan 167 futbolcu oluşturmaktadır.

Verilerin Toplama Araçları:

Sürekli Öfke – Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ):

Araştırmada bağımlı değişken olan sürekli öfke ve öfke tarzlarının belirlenmesi için, orijinali 1983 yılında

Spielberger tarafından geliştirilmiş olan The State - Trait Anger Scale (STAS) ve Türkçe uyarlaması 1994 yılında Özer tarafından yapılmış Sürekli Öfke – Öfke Tarz Ölçeği (SÖ-ÖTÖ) kullanılmıştır.

Ergen ve yetişkinlerde öfke ve öfke tarzlarının belirlenmesi amacı ile kullanılan ölçek toplam 34 maddeden ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları; Sürekli Öfke (10 madde), Öfke İç (8 madde), Öfke Dış (8 madde) ve Öfke kontrol (8 madde) olarak geçmektedir.

Özer (1994) tarafından ölçüt bağımlı geçerlik ve yapı geçerliği çalışmaları yapılmıştır. Ölçüt bağlantılı geçerlik çalışmasında; Sürekli öfke ve Öfke tarz ölçeklerinin, Sürekli Kaygı, Depresif Sıfatlar Listesi ile Öfke Envanteri ile .01 ve .001 düzeyinde anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Ayrıca Sürekli Öfke ve Öfke Dışavurum ölçeği arasında ters ve yüksek bir korelasyon saptanmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliği ise faktör analizi yöntemi ile yapılmıştır. Durumluk öfke alt boyutu dışında diğer boyutların faktör yapılarının orijinali ile paralel olduğu belirtilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi sırasında ise, iç tutarlığı belirlemek için Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmış ve “Sürekli

öfke” boyutu için .79; “Öfke kontrol” boyutu için .84; “Öfke dış” boyutu için .78 ve “Öfke iç” boyutu için ise .62 bulunmuştur⁹.

Eysenck Kişilik Envanteri:

Bu araştırmada diğer bağımlı değişken olan; 1975 yılında Eysenck ve Eysenck tarafından geliştirilmiş 1983 yılında Bayar tarafından Türkçeye uyarlanmış Eysenck kişilik envanteri kullanılmıştır.

Eysenck Kişilik Envanteri zaman içerisinde sürekli yenilenmeye tabi tutulmuş ve Eysenck serisi içerisinde ilk defa EPI’de (L) denilen “yalan” ölçeğinin katıldığı görülmüş ve amacın sahte görünüm verme çabasında olan bazı deneklerin ortaya çıkarılması olduğu belirtilmiştir.

Eysenck Kişilik Envanteri on beş yaş ve üstü yaş grubuna uygulanan bir grup testidir. Zaman sınırlaması yoktur. 101 maddelik bir kâğıt-kalem testi olan Eysenck Kişilik Envanteri Psikotizm (P), Dışadönüklük (E), Nörotizm (N), Yalan (L) olmak üzere dört bölümden ibarettir.

Eysenck Kişilik Envanteri (EPQ) daha önce oluşturulan pek çok kişilik envanterinin geliştirilmiş halidir. Serinin en sonuncusu olan EPI’den farklı yeni bir ölçeğin ilave edilmiş olmasında ve diğer ölçekler üzerinde yapılan çalışmalarla görülen

gelişmelerin, bu ölçekte daha iyi sonuçlar vermesi beklenmektedir. Kullanılan EPQ; EPI'ya psikotizm ölçeğinin katılmasıyla oluşturulan en son ve en yeni halidir. Bir çok Avrupa ülkesinde suçlu olan ve suçlu olmayan gruplara uygulanmış olan Eysenck Kişilik Envanteri yolu ile başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Testin basit bir dille formüle edilmiş olması testin kullanılım değerini artırmıştır¹⁰.

BULGULAR

Tablo 1: Paf Liginde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarının Kişilik Tiplerinden Psikotizm Alt Boyutunu Açıklama Gücü

	B	SH _B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	-.94	3.81	-	-.25	.81	-	-
Sürekli öfke	-2.74	.10	-.05	-.26	.79	.18	-.04
Öfke iç alt	.431	.19	.37	2.31	.03	.44	.34
Öfke dış alt	.11	.16	.13	.68	.50	.30	.11
Öfke kontrol	-5.08	.10	-.08	-.52	.61	-.19	-.08

R=0.46 R²=0.21 F=2.68 p=0.045

Tablo 1 incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzları ile kişilik tiplerinden psikotizm alt boyutu arasında anlamlı anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (R=0,46, R²=0,21, F(df)=2,68, p<0,05) sürekli öfke ve öfke tarzlarının (sürekli öfke, öfke iç alt, öfke dış alt, öfke kontrol) kişilik tiplerinden psikotizm ölçeğindeki toplam varyansın %21'ini açıklamaktadır. Elde edilen F değeri sürekli öfke ve öfke tarzları bütün

Verilerin Toplanma Araçları: SÖ-ÖTÖ ve EPQ sporculara antrenmanlardan önce araştırmacılar tarafından uygulanmıştır.

Verilerin Analizi: Elde edilen verilerin analizinde regresyon analiz testi kullanılmıştır. Analizler, SPSS paket programında yapılmış ve anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

olarak psikotizm alt boyutunu anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayısı (β) göre yordayıcı değişkenlerin görece önem sırası; öfke iç alt, öfke dış alt, öfke kontrol ve sürekli öfkedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzlarının sadece öfke iç alt boyutunun psikotizm üzerinde etkili bir açıklayıcı olduğu, sürekli

öfke, öfke dış alt, öfke kontrol alt boyutlarının ise psikotizm puanlarını

açıklamada anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Tablo 2: Paf Liginde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarının Kişilik Tiplerinden Dışa Dönük Alt Boyutunu Açıklama Gücü

	B	SH _B	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	14.63	3.48	-	4.21	.000	-	-
Sürekli öfke	9.87	.09	.20	1.05	.30	.15	.16
Öfke iç alt	-.27		-.27	-1.57	.13	-.16	-.24
Öfke dış alt	5.11	.14	.07	.36	.72	.07	.06
Öfke kontrol	-1.49	.09	-.03	-.17	.87	-.02	-.03

R=0.28 R²=0.08 F=0.86 p=0.50

Tablo 2 incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzları ile dışa dönük kişilik özelliği alt boyut puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir (R=0,28, R²=0,08, F(df)=0,86, p>0,05) sürekli öfke ve öfke tarzlarının (sürekli öfke, öfke iç alt, öfke dış alt, öfke kontrol) kişilik

tiplerinden dışa dönük ölçeğindeki toplam varyansın %7.7'sini açıklamaktadır. Elde edilen F değeri sürekli öfke ve öfke tarzları bütün olarak dışa dönük alt boyutunu anlamlı düzeyde açıklamadığını göstermektedir.

Tablo 3: Paf Liginde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarının Kişilik Tiplerinden Nörotik Alt Boyutunu Açıklama Gücü

	B	SH _B	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	11.30	4.91		2.30	.03		
Sürekli öfke	.10	.13	.14	.76	.45	.13	.12
Öfke iç alt	.25	.24	.18	1.05	.30	.19	.16
Öfke dış alt	-.20	.20	-.20	-.997	.33	.02	-.15
Öfke kontrol	-.15	.13	-.18	-1.16	.25	-.21	-.18

R=0.29 R²=0.09 F=0.96 P=0.44

Tablo 3 incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzlarının ve kişilik tiplerinden nörotik alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişkinin olmadığı görülmektedir (R=0,29, R²=0,09,

F(df)=0,96, p>0,05) sürekli öfke ve öfke tarzlarının (sürekli öfke, öfke iç alt, öfke dış alt, öfke kontrol) kişilik tiplerinden nörotik ölçeğindeki toplam varyansın %8.6'sını açıklamaktadır.

Elde edilen F değeri sürekli öfke ve öfke tarzları bütün olarak nörotik alt boyutunu anlamlı düzeyde açıklamadığını göstermektedir.

Tablo 4: Paf Liginde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarının Kişilik Tiplerinden Yalan Alt Boyutunu Açıklama Gücü

	B	SH _B	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	20.26	4.03		5.03	.000		
Sürekli öfke	2.22	.11	.00	.02	.98	-.14	.00
Öfke iç alt	-.35	.20	-.30	-1.76	.09	-.32	-.27
Öfke dış alt	-6.78	.17	-.08	-.41	.68	-.21	-.06
Öfke kontrol	-4.19	.10	-.06	-.40	.69	.034	-.06

R=0.34 R²=0.11 F=0.13 P=0.29

Tablo 4 incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzlarının ve kişilik tiplerinden yalan alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişkinin olmadığı görülmektedir (R=0,34, R²=0,11, F(df)=0,13, p>0,05) sürekli öfke ve öfke tarzlarının (sürekli öfke, öfke iç

alt, öfke dış alt, öfke kontrol) kişilik tiplerinden yalan ölçeğindeki toplam varyansın %12.93'nü açıklamaktadır. Elde edilen 0,30 F değeri sürekli öfke ve öfke tarzları bütün olarak yalan alt boyutunu anlamlı düzeyde açıklamadığını göstermektedir

Tablo 5: Amatör Ligde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarının Kişilik Tiplerinden Psikotizm Alt Boyutunu Açıklama Gücü

	B	SH _B	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	5.36	2.91		1.84	.07		
Sürekli öfke	-8.36	.08	-.09	-.99	.32	.25	-.09
Öfke iç alt	.32	.14	.23	2.23	.03	.42	.20
Öfke dış alt	.45	.14	.32	3.18	.002	.50	.28
Öfke kontrol	-.39	.08	-.35	-4.61	.000	-.42	-.39

R=0.62 R²=0.39 F=17.86 P=0.000

Tablo 5 incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzlarının ve kişilik tiplerinden psikotizm alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişkinin

olduğu görülmektedir (R=0,62, R²=0,39, F(df)=17,86 p<0,05) sürekli öfke ve öfke tarzlarının (sürekli öfke, öfke iç alt, öfke dış alt, öfke kontrol)

kişilik tiplerinden psikotizm ölçeğindeki toplam varyansın %38,1'ni açıklamaktadır. Elde edilen F değeri sürekli öfke ve öfke tarzlarının bütün olarak psikotizm alt boyutunu anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayısı (β) göre yordayıcı değişkenlerin görece önem sırası; öfke kontrol, öfke dış alt öfke iç alt ve sürekli öfkedir.

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzlarının sadece öfke iç alt, öfke dış alt ve öfke kontrol alt boyutunun psikotizm üzerinde etkili bir açıklayıcı olduğu, sürekli öfke, alt boyutunun ise psikotizm puanlarını açıklamada anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Tablo 6: Amatör Ligde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarının Kişilik Tiplerinden Dışa Dönük Alt Boyutunu Açıklama Gücü

	B	SH _B	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	8.39	2.45		3.43	.001		
Sürekli öfke	.11	.07	.15	1.50	.14	-.01	.14
Öfke iç alt	-4.94	.12	-.01	-.04	.97	-.08	-.00
Öfke dış alt	-.20	.12	-.19	-1.64	.10	-.20	-.15
Öfke kontrol	.28	.07	.35	3.95	.000	.36	.35

R=0.40 R²=0.16 F=5.63 P=0.000

Tablo 7: Amatör Ligde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarının Kişilik Tiplerinden Nörotik Alt Boyutunu Açıklama Gücü

	B	SH _B	β	T	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	4.82	2.81		1.72	.09		
Sürekli öfke	.18	.08	.23	2.17	.03	.30	.20
Öfke iç alt	.21	.14	.18	1.49	.14	.28	.14
Öfke dış alt	-3.92	.14	-.03	-.29	.78	.18	-.03
Öfke kontrol	4.36	.08	.05	.54	.59	-.01	.05

R=0.34 R²=0.12 F=3.75 P=0.007

Tablo 6 incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzlarının ve kişilik tiplerinden dışa dönük alt boyutu

arasında anlamlı düzeyde ilişkinin olduğu görülmektedir (R=0,40, R²=0,16, F(df)=5,63, p<0,05) sürekli

öfke ve öfke tarzlarının (sürekli öfke, öfke iç alt, öfke dış alt, öfke kontrol) kişilik tiplerinden dışa dönük ölçeğindeki toplam varyansın %16,3'nü açıklamaktadır. Elde edilen F değeri sürekli öfke ve öfke tarzlarının bütün olarak dışa dönük alt boyutunu anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayısı (β) göre yordayıcı değişkenlerin görece önem sırası; öfke kontrol, öfke dış alt, sürekli öfke ve öfke iç alttır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzlarının sadece öfke kontrol alt boyutunun dışa dönük üzerinde etkili bir açıklayıcı olduğu, sürekli öfke, öfke iç alt, öfke dış alt, boyutlarının ise dışa dönük puanlarını açıklamada anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Tablo 7 incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzlarının ve kişilik tiplerinden nörotik alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişkinin

olduğu görülmektedir ($R=0,34$, $R^2=0,12$, $F(df)=3,75$, $p<0,05$) sürekli öfke ve öfke tarzlarının (sürekli öfke, öfke iç alt, öfke dış alt, öfke kontrol) kişilik tiplerinden nörotik ölçeğindeki toplam varyansın %11,5'ni açıklamaktadır. Elde edilen F değeri sürekli öfke ve öfke tarzlarının bütün olarak nörotik alt boyutunu anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayısı (β) göre yordayıcı değişkenlerin görece önem sırası; sürekli öfke, öfke iç alt, öfke kontrol ve öfke dış alttır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzlarının sadece sürekli öfke alt boyutunun nörotik alt boyutu üzerinde etkili bir açıklayıcı olduğu, öfke iç alt, öfke dış alt, öfke kontrol alt boyutlarının ise nörotik puanlarını açıklamada anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür

Tablo 8: Amatör Ligde Yer Alan Futbolcuların Sürekli Öfke ve Öfke Tarzlarının Kişilik Tiplerinden Yalan Alt Boyutunu Açıklama Gücü

	B	SH _B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Sabit	11.23	2.36	-	4.76	.000	-	-
Sürekli öfke	4.10	.07	.06	.60	.55	-.19	.06
Öfke iç alt	-.18	.12	-.18	-1.53	.13	-.29	-.14
Öfke dış alt	-.19	.12	-.18	-1.65	.10	-.35	-.15
Öfke kontrol	.29	.07	.35	4.18	.000	.40	.36
R=0.49 R ² =0.24 F=9.26 P=0.000							

Tablo 8 incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzlarının ve kişilik tiplerinden yalan alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişkinin olduğu görülmektedir ($R=0,49$, $R^2=0,24$, $F(df)=9,26$, $p<0,05$) sürekli öfke ve öfke tarzlarının (sürekli öfke, öfke iç alt, öfke dış alt, öfke kontrol) kişilik tiplerinden yalan ölçeğindeki toplam varyansın %24,2'sini açıklamaktadır. Elde edilen F değeri sürekli öfke ve öfke tarzlarının bütün olarak yalan alt boyutunu anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir. Standardize edilmiş regresyon katsayısı (β) göre yordayıcı değişkenlerin görece önem sırası; öfke kontrol, , öfke iç alt, ve öfke dış alt ve sürekli öfkedir. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde; sürekli öfke ve öfke tarzlarının sadece öfke kontrol alt boyutunun yalan alt boyutu üzerinde etkili bir açıklayıcı olduğu, öfke iç alt, öfke dış alt ve sürekli öfke alt boyutlarının ise yalan puanlarını açıklamada anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmada paf ligi ve amatör ligde futbol oynayan sporcuların sürekli öfke ve öfke tarzları arasındaki

farklılaşma düzeyine bakılmıştır. Paf liginde yer alan futbolcuların, sürekli öfke ve öfke tarzları ile kişilik tiplerinden psikotizm alt boyutu arasında anlamlı düzeyde ilişkinin olduğu ve sürekli öfke ve öfke tarzları bütün olarak psikotizm alt boyutunu anlamlı düzeyde açıklamaktadır.

Diğer alt boyutlardan dışa dönük, nörotik ve yalan alt boyutunda ise anlamlı düzeyde bir fark olmadığı, sürekli öfke ve öfke tarzlarının bütün olarak dışa dönük, nörotik ve yalan alt boyutunu anlamlı düzeyde açıklamadığı görülmektedir. Amatör liglerde yer alan futbolcuların sürekli öfke ve öfke tarzlarının, kişilik tipleri alt boyutlarından psikotizm, dışa dönük, nörotik yalan alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu araştırma futbolcular üzerinde yapıldığı için takım sporu şeklinde algılanmalıdır. Takım sporlarında bireylerin özellikleri ve donanımları genel olarak takımı dolaylı veya doğrudan etkileyebilir. Beklenen başarı onların bu bireysel özelliklerinin takım ruhuna yansımaları ile ilgilidir. Özbaydar (1983), bireysel spor yapanların, takım sporu yapanlara göre

daha içe dönük, kapalı ve özgür düşünceli olduğunu vurgulamıştır¹⁰. Kızmaz'ın (2004) aktardığına göre¹² James ve Johnson (1983), bireysel spor yapan sporcuların daha gergin ve öfkeli olduğunu tepkisel özellik gösterdiklerini belirtmişlerdir¹³. Robazza, Bertolli ve Bortoli (2006), gerek takım gerekse bireysel sporda olsun tüm sporcuların öfke düzeylerini tetikleyen en önemli unsurun rekabet olgusu olduğunu vurgulaması¹⁴, öfkenin ne kadar karmaşık süreçler içerdiği ve tek bir boyutla açıklanamayacağı şeklinde yorumlanabilir. Araştırmacılara göre takım sporları yapan sporcuların kendi özellikleri ile birlikte takım arkadaşlarının bireysel farklılıklarının da dikkate aldıkları, çalıştırıcıların ve yöneticilerin de bir bütün oluşturarak sporcular üzerinde bir etki yaptığı ve daha çok bireysel değil takım içinde genel belirtilerin olması gerektiği bilincini geliştirme ve sorumluluk yükleme ile açıklanabilir.

Öfke, incindiğimiz, haklarımızın çiğnendiğinin, istek ve ihtiyaçlarımızın engellendiğinin ve bir şeyin doğru olmadığı konusunda verilen bir mesaj olarak tanımlanmaktadır¹⁵. Öfke, gerçek veya var sanılan bir engellenme, tehdit veya haksızlık karşısında oluşan, bilişler ile

ilgili ve rahatsız edici uyarıcıları ortadan kaldırmaya yönelik güçlü bir duygu olarak tanımlanmış ve basit bir sinirlilik veya kızgınlık halinden, yoğun hiddet durumuna kadar değişen duygusal bir durumdur¹⁶. Öfke duygusunun yol açtığı fizyolojik değişiklikler olarak kas geriliminin artması, kaşların çatılması, yumrukları sıkma, yüzün kızarması, titreme hissi, uyuşma hissi, tıkanma hissi, vücudun değişik bölgelerinde seğirmeler olması, terleme, kontrol kaybı, sıcaklık hissi, burundan soluma, dudakları ısırma, beynin zonklaması, baş ağrısı, hareketlerin hızlanması gibi değişiklikler sayılmaktadır¹⁷. Öfkenin bilişsel boyutu olarak algılama ve yorumlama biçimi de önemlidir. Yani davranışsal tepkilerin nedeni olayların kendisi ile ilgili olmaktan çok, bireyin olay ile ilgili kendi kafasında ürettiği anlam, yorum ve düşüncelerle, bunların kaynağını oluşturan inançlara bağlıdır. Özer (1989), bu düşünce yapılarını erken yaşlardan itibaren içinde yaşanan toplumsal deneyimlerden oluştuğunu vurgulamaktadır¹⁸. Bu nedenle öfke ve öfkenin ifadesi biyoloji ve kültürün, bilişsel yapının ve bedenin ortak etkilerinin sonucu olduğu şeklinde açıklanabilir. Avcı (2006), yaptığı bir çalışmada şiddet davranışı gösteren ergenlerin, aile

üyelerinin öfke düzeylerinin yüksek olduğunu vurgulamıştır¹⁹. Buna göre öfke düzeyinin, öfkeyi kontrol ve tolere edebilme becerisinin bireyin hem içsel ve hem de dışsal pek çok faktörlerden oluştuğu söylenebilir.

Futbolcuların genel yapıları olarak ve yaptıkları iş olarak statüleri ne olursa olsun benzer tutumlar sergiledikleri düşünülebilir. Bu açıdan bakıldığında gerek amatör lig oyuncularını olsun gerek paf ligi oyuncularını olsun verdikleri çabanın başarıya yönelik olması, beklentinin kazanmaya dönük olması gibi motive edici etmenlerden dolayı benzer davranış sergilemeleri ve öfkelerini benzer düzeyde kontrol edebilmeleri yaptıkları işin çok farklılık göstermemesi ve benzer süreçler yaşamaları ile açıklanabilir.

Elde edilen bulgular ışığında şu öneriler geliştirilebilir:

Futbolun bir takım oyunu olması ve popüler bir spor olmasından dolayı, sporcunun gerek öfke gerekse kişilik tiplerini davranışa dönüştürmede tercih ettiği stillerin, hem bireysel hem takımı, hem de seyirciyi doğrudan etkileyeceği için, öfkesini kontrol etmede ve davranışını ayarlama konusunda profesyonel kişilerden yardım alınmalıdır.

Bu araştırmada kullanılan ölçme araçları ve elde edilen bulguların, yeni araştırmalara ışık tutacağı umulmaktadır. Dolayısıyla farklı değişken ve boyutlarla yeni araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

1. Vecchio, T, O'Lear, D, K, "Effectiveness of Anger Treatments for Specific Anger Problems: A Meta-Analytic Review", *Clinical Psychology Review*, 2004, 24(1), 15-34.
2. Balkaya, F. Çok Boyutlu Öfke Envanterinin Geliştirilmesi, Yüksek Lisans, Ankara, Ankara Üniversitesi, 2001.
3. Fryxell, D. Personal, Social and Family Characteristic of Anger Students, NY, Professional School Counseling, 2000, (4) 86.
4. Smith, DC, Furlong, MJ. Correlates of Anger, Hostility and Agression in Children and Adolescents, In M. J. Furlong ve D. C. Smith (Eds.), *Anger, Hostility and Agression: Assessment, Prevention and Intervention Strategies for Youth*, New York, 1998, 15-38.
5. Eren, E, Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, İstanbul Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş, 2004, İstanbul.
6. Mahon, NE, Yarcheski, A, Yarcheski, TJ. Positive and Negative Outcomes of Anger in Farly Adolescents, *Research in Nursing and Health*, 2000, (10/2) 17-24.
7. Yanbastı, G. Kişilik Kuramları, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1990.
8. Kiper, İ. Saldırganlık Türlerinin Çeşitli Ekonomik, Sosyal ve Akademik Değişkenlerle İlişkisi, Yüksek Lisans, Ankara, 1984.
9. Özer, A, K. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ön Çalışması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 1994, (9/31) 26-35.
10. Yazıcı, H. Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğrencilerinin Kişilik Özelliklerinin Eysenck'in Kişilik Kuramına Dayalı Olarak Belirlenmesi, Yüksek Lisans, Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1997.
11. Özbaydar, S. İnsan Davranışlarının Sınırları ve Spor Psikolojisi, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983
12. Kızmaz, M. Bireysel ve Takım Sporunu Yapan Sporcuların Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2004.
13. James, W. and Johnson, Dw. The Relationship Between Attitudes Towards Social Interdependence And Psychological Health Within Three Criminal Populations. *Journal Of Social Psychology*, 221. 31-143. 1983.

14. Robazza, C., Bertollo, M. and Bortoli, L. Frequency and Direction of Competitive Anger in Contact Sports. *Journal of Sports Medicine And Physical Fitness* (2006). 46 (3): 501-508 SEP.
15. Lerner, H. Öfke Dansı, 5. Baskı, (Çeviri: Gül, S), İstanbul. Varlık Yayınları, 2004.
16. Balkaya, F. Şahin, H. N. Çok Boyutlu Öfke Ölçeği, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2003, (14/3) 192–202.
17. Kısaç, İ. Üniversite Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Düzeyleri, Doktora, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1997.
18. Özer, A, K. Duygusal Gerilimlerle Baş Edebilme, İstanbul: Varlık Yayınları, 1989.
19. Avcı, R. Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans, Adana, Çukurova Üniversitesi, 2006.